

Гирич І.
Київ в українській історії: Києвознавчі статті. –
К.: Смолоскип, 2011. – 304 с.

Ідея топосу священного, обраного, вічного міста, Божого граду, давньої та, водночас, легендарної столиці посідає виїмкове місце як в українському історієписанні, так і загалом у соціогуманітаристиці. Відтак численні та різноманітні київські образи й сюжети відіграють неабияку роль в історичному письмі знакових українських учених – М.Максимовича, М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, В.Липинського, О.Оглоблина, Н.Полонської-Василенко та багатьох інших.

Зацікавлення сучасних інтелектуалів нав'язують нові контексти, ракурси висвітлення та представлення нашої минувшини на ниві киевознавства. Ба більше, на часі доволі гостро постає проблема культурознавчого осягнення місця й ролі Києва в українському інтелектуальному та духовному просторі.

На перший погляд, книга знаного київського історика Ігоря Гирича є збіркою низки розвідок, рецензій, заміток та матеріалів з обсягу киевознавства, написаних упродовж кількох десятиріч. Утім, ближче знайомство з текстами виявляє незвичну сюжетну канву, продукує низку своєрідних асоціацій та образів, демонструє перетікання буденних проблем на інші предметні поля, спонукає замислитися щодо інтелектуальних та культурних вимірів киевознавства.

Таким, скажімо, є авторське потрактування проблеми: Київ і українська національна ідея. Цей запит до нашої минувшини примушує дослідника вийти поза межі традиційної просторово-часової локалізації киевознавства, зорієнтованого зазвичай на освітлення пам'яток, святинь та культурного ландшафту, або звичних урбаністичних характеристик і оцінок побутування міста в різні історичні епохи.

Натомість оживають нові фабули, пов'язані з культурницькими й інтелектуальними теренами циркуляції різних установчих концептів, сакральних чи «одвічних символів»: Київ як попередник Русі Московської та Петербурзької, «Другий Єрусалим» супроти «Третього Риму», європейське та українське місто, українська емансипація й імперська нівеляція, інтелектуальне і культурне змагання за «матір міст руських» у російському та українському історієписанні, українське бароко й архітектурні експерименти на зламі XIX–XX ст., давній та новітній київські стилі життя, сучасні рейдерські забудови і руйнація старого Києва тощо.

Із такої перспективи в іншому світлі постають і відомі образи київської історії, котрі мають специфічний соціокультурний сенс: народження «граду Божого» як культурної серцевини давньої Русі, релігійний вибір та морально-етичне призначення міста на перехресті середньовічних світоуявлень, містична роль та ідеологія універсалізму, стара духовна традиція та інтелектуальні інновації модерної доби, розламаний становий світ містян у добу націй і національних відроджень, кияни між польською та російською акультурацією, українізацією й радяннізацією і т.п.

Ці контексти висвітлення творять строкату й насичену інтелектуальну палітру, котра мимоволі підносить київські контексти до загальнонаціональних та східноєвропейських масштабів. Відтак долається дисциплінарна обмеженість киевознавства, зокрема уявлення про його пам'яткознавчу, камеральну, а подекуди навіть антикварну спрямованість.

Зауважимо, що на сторінках представленої збірки віднаходимо й чимало традиційних киевознавчих сюжетів, пов'язаних із визначними пам'ятками чи меморіальними місцями: Києво-Печерська лавра, Михайлівський Золотоверхий монастир, Межигір'я, топографія Печерська, «історичні» метаморфози київських монументів та ін.

Низка розвідок І.Гирича присвячена діяльності Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва та його фундаторів, історичному побутуванню німців у Києві, трагічній долі мистецької збірки й архіву М.Грушевського, котрі зберігалися у київському помешканні і були знищені у січні 1918 р. під час артилерійського обстрілу міських кварталів більшовицькими військами М.Муравйова, створенню Музею-архіву переходною добою, що діяв за часів німецької окупації міста, «музейній війні» 1990–2000-х рр., яка зробила Музей історії Києва «вічним безхатченком» та призвела до втрати дорогоцінних експонатів і реліквій тощо.

Значну цікавість становлять і кілька документів та матеріалів, уміщених у книзі. Це – автобіографічна записка знаменитого київського будівничого Степана Ковніра, нотатки й акти ієродиякона Євфимія та ченця В'ячеслава про воєнні дії в місті 15–25 січня 1918 р., які призвели до пошкоджень Києво-Печерської лаври, відомості Ф.Ернста про руйнування Видубицького монастиря після вибуху порохових льохів на Звіринці у червні 1918 р. Насамкінець І.Гирич подає власну киевознавчу бібліографію, котра дозволяє простежити формування його дослідницьких зацікавлень.

Зрештою, ескізний вибір сюжетів збірки, який сполучає конкретний проблемно-тематичний фрагмент із певними концептами чи ідеями, усе ж таки створює ефект калейдоскопічної рецепції київської минувшини, зокрема породжує багатство та рельєфність образів. Під таким кутом зору киевознавство сприймається не як послідовний ланцюг подій і процесів чи набір уніфікованих описів пам'яток, а як жива, емоційна бесіда з уявним співрозмовником про культурну й інтелектуальну сцену буття старого та нового міста, його тривалий історичний вік, сучасні проблеми й майбуття.

Сподіваємося, що вихід у світ збірки праць І.Гирича з киевознавства спричиниться до актуалізації і розробки низки культурознавчих та інтелектуальних проблем з історії Києва й української минувшини.

О.В.Ясь (Київ)